

Türk-İrak İlişkileri Kapsamında İlk Bağdat Büyükelçisi Tahir Lütfi Tokay'ın Faaliyetleri (1929-1939)

Bengül BOLAT
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
bengu4@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6269-5192

Aysel ÇAKAN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
aysel.cakan@outlook.com
ORCID ID: 0000-0001-6678-4707

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1542845

Geliş Tarihi: 03.09.2024

Revize Tarihi: 25.10.2024

Kabul Tarihi: 26.11.2024

Atf Bilgisi

Bolat, B. ve Çakan, A. (2024). Türk-İrak ilişkileri kapsamında ilk Bağdat Büyükelçisi Tahir Lütfi Tokay'ın faaliyetleri (1929-1939). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 781-800.

ÖZ

Tahir Lütfi Tokay, Türkiye'nin ilk Bağdat Elçisidir. Türk-İrak diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkilerinde önemli rol oynamış bir isimdir. Görev yaptığı on yıllık süreçte, Türkiye için hazırlamış olduğu kendi gözlemlerinden oluşan raporlar oldukça önemlidir. Türk-İrak ilişkilerinin gelişmesinde oynadığı rol Türk ve Irak basınında geniş yer tutmuştur. Irak Kralları ile yürütmüş olduğu yakın ilişki onları yakından gözlemleme imkânı sağlamıştır. 1929-1939 yılları arasında Bağdat'ta yürütmüş olduğu faaliyetler, Türk-İrak ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Tahir Lütfi Tokay'ın girişimleri ile Irak Kralı Faysal'ın Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonucunda iki ülke arasındaki münasebetler artarak bu ziyaret sonrasında birçok anlaşma imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından kendisine verilen yetkiyle, Türkiye-İrak ikili ilişkileri kapsamında çeşitli anlaşmalara imza atmıştır. Sadapat Paktı'nın imzalanmasına yönelik Türkiye'ye gönderdiği raporlar arasında İran-İrak arasındaki ilişkileri konu alan belgeler oldukça önemlidir. Türkiye adına çalıştığı yılların ardından 1939 yılında emekliye ayrılarak ülkesine dönen Tahir Lütfi Tokay, 1942 yılında Ankara'da hayatını kaybetmiştir. Tarama modeli ile doküman analizi kullanılarak yürütülerek hazırlanan bu çalışmada arşiv belgelerinden, süreli yayınlardan ve telif-tetkik eserlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak, Tahir Lütfi, elçi, ilişkiler.

The Activities of Tahir Lutfi Tokay, the First Ambassador to Baghdad within the Scope of Turkish-Iraqi Relations (1929-1939)

ABSTRACT

Tahir Lutfi Tokay was the first Turkish Ambassador to Baghdad. He played an important role in Turkish-Iraqi diplomatic, political and economic relations. During the ten years of his tenure, the reports he prepared for Turkey from his own observations are very important. His role in the development of Turkish-Iraqi relations was widely covered in the Turkish and Iraqi press. His close relationship with the Iraqi Kings enabled him to observe them closely. His activities in Baghdad between 1929-1939 contributed to the development of Turkish-Iraqi relations. As a result of the visit of King Faisal of Iraq to Turkey with the initiatives of Tahir Lutfi Tokay, the relations between the two countries increased and many agreements were signed after this visit. With the authorization given to him by the Republic of Turkey, he played an active role in the agreements that were important steps for Turkey-Iraq bilateral relations. With the reports he sent to Turkey, the documents on the relations between Iran and Iraq in the process leading to the Sadabat Pact are very important. After years of working for Turkey, Tahir Lutfi Tokay retired and returned to his country in 1939 and died in Ankara in 1942. In this study, which was conducted using a survey model and document analysis, archival documents, periodicals and copyrighted works were utilized.

Keywords: Turkey, Iraq, Tahir Lutfi, envoy, relations.

Giriş

Tahir Lütfi Tokay'ın Hayatı

Tahir Lütfi (Tokay) 1870 yılında Ziştovluoğlu Mehmet Ağa'nın oğlu olarak Tuna vilayetinin merkezi Rusçuk'da dünyaya gelmiştir (BOA, DH.SAİDd. 132.75/H. 29.12.1287). Ziştov kasabasından Rusçuk'a taşınmaları sebebiyle aile Ziştotovluoğlu olarak anılmıştır. Tahir Lütfi Bey, babasının

Bulgaristan'ın bağımsızlığının ardından belediye meclislerinde ve Sobronya'da aza olarak bulunduğunu ve Romanca bildiğini belirtmektedir (Tokay, 1988, s. 132).

İlk tahsiline Rusçuk'ta mahalle mektebinde başlamış olan Tahir Lütfi Bey, ortaokulu Rusçuk Rüştiyesi'nde devam ettirmiştir. Lise öğrenimini 19 Ağustos 1893 tarihinde Mülkiye Mektebinin idadi kısmında "Pekiyi" derecesiyle tamamlamıştır (Mücellidoğlu, 1968, s. 523). Türkçe ve Fransızca okuma, yazma ve konuşma derecesinde hâkim olmasına ek olarak Bulgarcaya da aşinadır (BOA, DH.SAİDd. 132.75/H. 29.12.1287). Memuriyete 16 Kasım 1893 tarihinde 250 kuruş maaşla Maarif Nezareti Muhasebe Kalemî Kâtibi olarak başlamıştır (BOA, DH.SAİDd. 132.75/H. 29.12.1287). Atandığı bu görevdeki hesap işlerinden sıkılan Tahir Lütfi Bey, Erzurum Mülkiye İdadisi'nde bazı dersler için aranan öğretmen mülakatına katılmış ve kazanmıştır. Mektepte birçok derse öğretmen olarak devam etmiş ve kısa süre içerisinde müdür olarak atanmıştır (BOA, MF.MKT. 258.56/H. 27.10.1327; BOA, MF.MKT. 303.6/H. 8 Şaban 1313). 1898 yılına gelindiğinde ise Erzurum Maarif Müdürlüğü görevine tayin edilmiştir (Mücellidoğlu, 1968, s. 523).

Tahir Lütfi Bey, Bulgaristan'da olduğu süreçte Rusçuk Encümen-i Maarifi-i İslamiyye Reisi olmasına ek olarak, 1905 yılında İslam Mektepleri Muallimleri tarafından düzenlenen "Muallimin Kongresi" ve "Muallimin Cemiyeti" reisliği yapmıştır. 1909 yılında Varna'da düzenlenen Öğretmenler Konfederasyonu Genel Kurulu'na Rusçuk delegesi olarak katılmış ve Şumnu'da açılacak olan İslam öğretmen okulu konusunda bilgilerinden istifade edilmiştir (Mücellidoğlu, 1968, s. 523). Bulgaristan'da bulunduğu süreçteki faaliyetlerini özellikle eğitim üzerine yoğunlaştırmış olmasının esasını "*Bulgaristan Türklerinin, kültürünü yükseltmek ve onları bir ekalliyet mensubu gibi, buldukları muhitte kendi milli varlıklarını muhafaza ve müdafaaya muktedir bir hale getirip ve anavatandaki milli idealleri bunların da benimsemelerini temin eylemek*" (Tokay, 1988, s. 134) olarak belirtmiştir. 1912 yılında İstanbul'a dönmüş ve Ahmet Cevdet Paşa'nın teklifi üzerine İktidam Gazetesi'nde kültürel ve toplumsal konular üzerine imzasız olarak makaleler yayınlamaya başlamıştır. Bu makalelerden biri olan "Çiftçi Şirketleri" yazısı, kendi deyimiyle o dönem için Türk basınında yeni görülen bir konuyu teşkil etmiştir (Tokay, 1988, s. 134).

Balkan Harbi'nin ardından Bulgaristan'la ilişkilerin tekrar kurulması üzerine Sofya Sefareti'ne Fethi Bey, Sofya Ateşemiliterliği'ne ise Mustafa Kemal tayin edilmiştir (Tokay, 1988, ss. 135-136). Fethi Bey, Tahir Lütfi Bey'e sefaret tercümanlığı görevini teklif etmiş ve O'da bu görevi kabul ederek, 4 Nisan 1914 tarihinde "lisan ve ahval-i mahalliyeye vakıf" olması nedeniyle Sofya'ya sefaret tercümanı olarak tayin edilmiştir (BOA, HR.SFR.04. 631.9/M. 04.04.1914). Görevi itibarıyla Bulgar basınındaki yayınları raporlayarak sefere bildirirken ateşemiliterliği ilgilendiren konuları ise Mustafa Kemal (Atatürk)'e bildirmiştir. 1918 yılında Sofya Sefaretindeki görevi sona ererek İstanbul'a dönmüştür. (Tokay, 1988, ss. 135-136).

Tahir Lütfi Bey, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından da devlet bürokrasisinde önemli görevler üstlenmiştir. İlk olarak Sofya Sefaret tercümanlığı görevinin ardından 29 Ocak 1924'te Vekalet-i Umur-u Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi (Hariciye Vekaleti Siyasi İşler Dairesi) birinci şubesine tayin edilmiştir (BOA, HR.İM. 48.219/M. 29.01.1924). Umur-ı Siyasiye Müdüriyeti'nde başkatip olarak çalıştıktan sonra, 10 Kasım 1924 tarihinde Lehistan hükümetinin Belgrad elçiliği refakatına Şehbender olarak atanmıştır (BCA, 30-11-1-0.8-30-1/M. 10.11.1924). Belgrad şehbenderliğinin, başşehbenderliğe dönüştürülmesiyle birlikte Belgrad Başşehbenderi olmuştur (BCA, 30-11-1-0.13-21-16/ M. 24.05.1925). 1926 yılında Tiran Elçiliği'ne atanmasıyla, 17 Şubat 1926 tarihinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi mektubu ve güven mektubunu Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu'ya sunmuştur (BCA, 30-10-0-0.129-927-3/M. 10.03.1926). 1929 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu krallığını ilan edince Türk- Arnavutluk ilişkileri bozulmuş, Tahir Lütfi Bey de 7 Ekim 1929'da Türkiye'ye dönmüştür (Şimşir, 1996, ss. 360-361). 23 Ekim 1929 tarihinde Tiran elçiliği maaş ve tahsisatının Irak'a aktarılmasıyla Irak elçiliğine ataması yapılmıştır (BCA, 30-18-1-2.6-52-10/M. 23.10.1929). Eylül 1935'te 65 yaşını doldurmuştur. Bulunduğu vazifenin önemi ve kendisinin tecrübe ve birikiminden dolayı arka arkaya 1935, 1936, 1937 ve son olarak da 1938 tarihlerinde görev süreleri uzatılarak devam etmiştir (BCA, 30-18-1-2.56-53-3/M. 20.06.1935; BCA, 30-18-1-2.76-54-4/M. 16.06.1937; BCA, 30-18-1-2.67-66-16/ M. 04.08.1936; BCA, 30-18-1-2.83-48-

13/M. 28.05.1938). Irak'ta yaklaşık on yıl görev yapan Tahir Lütfi Bey, 1939 yılında emekli olup Ankara'ya yerleşmiş ve 1942 yılında hayatını kaybetmiştir (Tokay, 1988, s. 136). Serap Tokay ile evli olan Tahir Lütfi Bey'in biri kız biri erkek olmak iki çocuğu vardır (Şimşir, 1996, s. 360).

Yöntem

Araştırma Modeli

Türkiye-Irak arasındaki etkileşim ve ilişki temelinde ele alınan bu çalışma, ciddi bir çeşitliliği kapsayan nitel araştırma ilkelerine ve karşılaştırmalı tarih anlayışına uygun bir şekilde hazırlanmıştır. Nitel araştırmada araştırmanın mantığı açık ve bütüncül bir görünümle ortaya konulmalıdır. Nitel araştırma yönteminin esas alınmasının yanında tarihsel boyutunun da ortaya konulması amacıyla tarama modeli benimsenerek hazırlanan çalışma, esas olarak Atatürk Dönemi Türkiye-Irak ilişkileri üzerine şekillenmiştir. Konunun derinlemesine incelenmesi sonucu elde edilen bulguların sentezi yapılarak bir sonuç ortaya çıkarılmış olup, araştırmada zaman ve mekân olgusu kapsamında birincil ve ikincil kaynaklar çerçevesinde sistemli bir yoruma yer verilmiştir. Konunun kapsayıcı bir döneme sahip olması nedeniyle, araştırması planlanan olaylar hakkında bilgileri içeren ve yazılı belgelerin analizini kapsayan “belge analizi” benimsenmiştir. Ayrıca araştırmada sorunların anlaşılmasına olanak sağlayan ve birbirini tamamlayan başlıklara yer verilmiştir. Çalışmanın önemli bir kısmında kullanılan belgeler ise dönemin siyasi, milli, sosyal ve kültürel hayatına yer veren önemli arşiv belgelerinden oluşmaktadır. Ayrıca basın kısmında ele alınan haberlerde çeşitli Türk ve Irak kaynaklarına dayalı basın haberlerine yer verilmiştir. Böylece Türk-Irak ilişkilerinin gelişmesinde Bağdat Elçisi Tahir Lütfi Tokay'ın iki ülke arasındaki etkileşimde oynadığı rol ele alınmıştır. Ayrıca benimsenen yöntemle iki ülke arasındaki etkileşimde elçilerin etkisine yeni bir bakış açısıyla bakmak ve bu etkileşimde elçilerin katkısını anlamak kolaylaşmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmada, Türk-Irak ilişkileri ve Türkiye'nin Bağdat Elçiliği temelinde bir araştırma çevresi oluşturulmuştur. 1929-1939 yılları arasındaki dönem, karşılaştırmalı tarih esasına bağlı olarak dönemselsel etkileşimler incelenmiştir. Çalışma, Türk-Irak ilişkilerinin on yıllık süreçte geçirdiği dönüşümü değerlendirmiştir. Ayrıca bu süreçte gerçekleşen olaylar ve bu olaylara etki eden olgular bir bütün olarak ele alınarak içinde bulunulan siyasi ortama ve ortaya çıkan etkileşime dikkat çekilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çalışma dönemine ait resmî belge niteliği taşıyan arşiv belgelerinden, gazete haberlerinden ve tetkik eserlerden yararlanılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi incelenerek gerekli belgeler tasnif edilerek kullanılmıştır. Ayrıca Türk basınında iki ülke arasındaki ilişkileri konu alan gazete haberlerine yer verilmiş ve literatür taraması sonucunda elde edilen tetkik eserlerle farklı yaklaşımlar ele alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada öncelikle nitel araştırma yöntemi kapsamında veri toplama araçlarıyla ulaşılan belge ve bilgiler tasnif edilmiştir. Elde edilen bilgi ve belgelerin içerik analizi yapılmış olup elde edilen bulgular çalışmada kullanılmıştır.

Araştırma Etiği

Çalışmada etik kurul izni gerektiren veri toplama yöntemleri kullanılmamıştır. Bu nedenle etik kurul kararı gerektirmeyen bir çalışma niteliği taşımaktadır. Çalışma, araştırma ve yayın etiğine özen gösterilerek hazırlanmıştır.

Bulgular

Nitel araştırma ilkelerine ve karşılaştırmalı tarih anlayışına uygun olarak değerlendirilen ve 1929-1939 yılları arasındaki dönemi kapsayan çalışmada, Türk-İrak ilişkilerini geliştiren olayların incelenmesi ve birbirini tetikleyen unsurların anlaşılması bakımından önemli bulgular elde edilmiştir. Çalışmada, iki ülke arasındaki on yıllık sürecin arka planı analiz edilerek ikili ilişkileri anlamlandırmada önemli veriler sunulmuştur. Ayrıca olaylara iki ülkenin yaklaşımını barındıran ve ortaya çıkan sonuçları değerlendirme noktasında önemli bulgulara yer verilmiştir.

Tahir Lütfi Tokay'ın Büyükelçilik Yaptığı Yıllarda Türk-İrak İlişkileri

İngiltere, 1830 yılından itibaren Irak petrolünü elde etmek amacıyla harekete geçmiştir. İngiltere tarafından 1842 yılında Fırat ve Dicle suyu haritası çıkarılmıştır. Daha sonra ise Osmanlı-İngiliz iş birliği kapsamında Hille-Hindiyeye Projesi (Akpınar, 2017, ss. 19-21) ile Şatt'ül-Arap ve Güney Fırat sularının düzenlenmesine yönelik bir projede yer almıştır (Saatçi, 1996, ss. 125-128). 1878 Berlin Anlaşması sonrasında İngiltere, Irak'taki petrol kaynaklarını tespit etmiştir. Osmanlı Devleti'nin imzaladığı 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin "*Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkulceyşi noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır.*" (Erim, 1953, ss. 520-521, Bolat, 2014, s. 26). İçeriğine sahip 7. maddeden hareketle bölgenin güvenliğini sağlama bahanesiyle 4 Kasım 1918 tarihinden itibaren bölgeyi işgale başlamıştır (Kasalak, 2007, s. 187). İngiltere'nin amacı sömürgelerine giden yolun güvenliğini sağlamak ve Musul-Kerkük petrollerini elde etmektir. İngiltere tarafından çizdirilen petrol kuyuları haritası gizli anlaşmalara konu olmuş ve Irak'ın bir bütün olarak elde tutulması amacını ortaya çıkarmıştır (Aydın, 2007, s. 59). Bu amacı gerçekleştirmek maksadıyla Musul, San Remo konferansı ile İngiltere'nin nüfuz alanı olarak kabul edilmiştir. (Armaoğlu, 2007, s. 201). İngiliz hakimiyetine karşı çeşitli direnişler ortaya çıksa da Irak'ın işgalini meşru bir zemine oturtmak amacıyla İngiltere, 25 Nisan 1920 tarihli San Remo Konferansı'na katılmıştır. İngiltere adına konferans olumlu geçmiş ve 3 Mayıs 1920 tarihli Birleşmiş Milletler kararı ile Irak, İngiliz mandası olmuştur. İngiltere'nin desteği ile 23 Ağustos 1921 tarihinde Irak Kralı olarak Emir Faysal tahta çıkmıştır (Aydın, 1996, ss. 44-46). Kral tarafından Musul bölgesinde petrol arama ve çıkarma imtiyazları İngiltere'ye verilmiştir. Böylece uzun yıllar süren İngiliz politikası hedefine ulaşmıştır (Saatçi, 1996, s. 127).

1926 tarihli Ankara Antlaşması ile Musul Meselesinin ve Türkiye-İrak sınır probleminin çözülmesi, Türkiye ile Irak ilişkilerinde bir yakınlaşma meydana getirmiştir. Özellikle Ortadoğu üzerinde kurulmaya çalışılan Avrupa merkezli hakimiyet mücadelesi, bu bölgede yürütülecek politikaların belirlenmesinde temel etkeni oluşturmuştur. Türkiye-İrak ilişkileri Mustafa Kemal Atatürk'ün 21 Kasım 1927 tarihinde, Irak Kralı Faysal'a yazdığı mektup ile gelişmeye başlamıştır. İki devlet arasındaki yakınlaşma sonucunda, 16 Ocak 1928 yılında Ankara'da Irak Büyükelçiliği, 21 Aralık 1929 tarihinde ise Bağdat'ta Türkiye Büyükelçiliği açılmıştır (Soysal, 1965, ss. 305-306). 30 Haziran 1930 yılında İngiltere ve Irak arasında imzalanan anlaşma ile Irak'a muhtariyet verilmiştir. 1932 yılında ise Irak, Milletler Cemiyetine girmiş ve İngiliz manda yönetimi son bulmuştur (Canatan, 1996, ss. 52-53). İki ülkenin yakınlaşması neticesinde Ankara'da açılan Irak elçiliğine eski Osmanlı subaylarından olan Sabih Beg Nashat atanmıştır. İki ülke arasında başlayan diplomatik ilişkiler, gelişmeye devam etmiş ve Irak Kralı Faysal, 25 Mayıs 1931 tarihinde Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Tahir Lütfi Tokay aracılığıyla Türkiye'yi ziyaret etme talebinde bulunmuştur. Bu talep Türkiye'den karşılık bulmuş ve Kral Faysal, 6-7 Temmuz 1931 tarihinde "Kardeş Devlet Başkanı" olarak Ankara'da ağırlanmıştır. Bu ziyaretin gerçekleşmesini Atatürk, Türkiye'nin tüm komşuları ile ilişkilerini geliştirme noktasında atılan adımlardan biri olarak değerlendirmiş, bölgesel, siyasi ve ekonomik noktada ise Irak ile aynı anlayışa sahip olduğunu belirtmiştir (Şimşir, 2004, ss. 84-85). Gelişmeye başlayan ilişkiler Kral Faysal'ın 4-9 Temmuz 1931 tarihinde yaptığı Türkiye ziyareti ile pekiştirilmiştir. Bu ziyaretle iki ülke arasında yapılması düşünülen anlaşma kararı sonucunda 9 Ocak 1932 tarihinde "İkamet Mukavenamesi" ve "İade-i Mücrimin Muahedenamesi" anlaşmaları, 10 Ocak 1932 tarihinde ise "Ticaret Muahedenamesi" anlaşmaları imzalanmıştır (Bolat&Nizamoğlu, 2019, s. 121). Yapılan anlaşmalar 4 Haziran 1932 tarihinde onaylanmış, 6 Temmuz 1933 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir (Soysal, 1965, s. 306).

Irak Devlet basınında, Türkiye'nin benimsemiş olduğu milli iktisat politikası ideal model olarak sunulmuştur. İki devlet arasında gerçekleşen yakınlaşma sonucunda üç farklı alanda imzalanan anlaşmalar taraflara bazı ayrıcalıklar tanınmasını sağlamıştır. "İade-i Mücrimin Muahedenamesi" anlaşmasıyla devletler karşılıklı olarak istisnai durumları kapsayan bilgilere yer verilen suçlu iadesi koşullarını kabul etmiştir. "İkamet Mukavelesi"nde de iki devlete ait şirketlerin ve vatandaşların diğer ülkede ikamet edebilmesine ve ticaret yapabilmesine yönelik düzenlemeleri kapsayan hükümlere yer verilmiştir (Canatan, 1996, ss. 42-48). 1936 yılında, iki devlet arasında 1926 yılında imzalanan "Sınır ve İyi Komşuluk İlişkileri Anlaşması" ve "Ankara Anlaşması" süresinin uzatılmasına karar verilmiştir (Gönlübol ve Sar, 1990, s. 105). İmzalanan bu anlaşmalar sonucunda özellikle 1930 sonrası dönemde birçok Irak Türk'ü, Türkiye'ye göç etmiş ve zamanla Türk vatandaşı olmuştur (Karpat, 2012, ss. 189-191).

1930'larda I. Dünya Savaşı sonrası gelişen sömürgecilik, yayılmacılık, ekonomik rekabet gibi konular Avrupa'da her geçen gün gerilimi arttırmıştır (Özgiray, 1999, s. 43). Revizyonist Almanya ve İtalya ile Anti-revizyonist olarak nitelendirilen İngiltere ve Fransa baş aktörlü bu gerilim dünyayı yeni bir savaşa doğru sürüklemeye başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, bir savaşın çıkması durumunda dünya dengesinin tamamen değişeceğini ve Türkiye'nin en ufak bir hatasının Mondros Mütarekesi'nden daha büyük bir felakete yol açacağını öngörmüştür (Aydemir, 1999, s. 528). 1934 yılı sonrasında İtalya'nın Asya ve Afrika üzerine yapmış olduğu girişimler bu öngörünün ilk örneklerini teşkil etmektedir. Türkiye, bu gelişmeler karşısında hem kendi güvenliği hem de dünya barışına katkı sağlama adına adımlar atarak tüm komşuları ile olduğu gibi Ortadoğu devletleri ile de yakınlaşmaya dayalı bir politika benimsemiştir. Bu bağlamda 1935 yılında Türkiye-İran arasında dostluk anlaşması imzalanmıştır. Türkiye bu dönemde sadece İran ile sınırlı kalmayarak Ortadoğu ülkeleri ile bir pakt imzalama girişiminde bulunmuştur. Böylece Türkiye yürüttüğü dış politika ile hem barışçı hem de bölge güvenliğini sağlama açısından niyetini ortaya koymuştur. Kurulması amaçlanan bu pakt ile emperyalist devletler tarafından kışkırtılan Arapların ve Kürtlerin bölücü etkilerine karşı bir önlem almak ve uluslararası ilişkileri güçlendirme amacı da görülmektedir (Çeçen, 2006, ss. 307-310). Türkiye'nin girişimiyle başlayan yakınlaşma neticesinde, 2 Ekim 1935 yılında Türkiye, İran ve Irak arasında Cenevre'de daha sonra Sadabat Paketi ismini taşıyan anlaşma metni parafe edilmiştir (Hale, 2003, s. 55). İran ve Irak arasında yaşanan sınır uyuşmazlığı sorunu nedeniyle anlaşma henüz tamamlanmamış, süreç iki yıl daha uzamıştır. Nihayet Türkiye'nin girişimleri sonucunda bu iki devlet Tahran'da bir araya gelerek 4 Temmuz 1937'de "Irak-İran Sınır Anlaşması'nı" imzalamıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasından dört gün sonra Tahran'da bulunan "Sad-Abad" isimli yazlık sarayda 8 Temmuz 1937'de Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat Paketi imzalanmıştır (Çeçen, 2006, s. 310). TBMM tarafından 14 Ocak 1938'de onaylanmış olup, 25 Haziran 1938'de yürürlüğe girmiştir. 10 madde içeren bu anlaşmada kurucu devlet olan bu dört ülke arasında savaş durumunda saldırmazlığı, iç işlerine karışılmamasını ve tarafsızlığı, sınırların dokunulmazlığını içeren maddelere yer verilmiştir. 5 yıl süreli olarak imzalanan pakt, kuruculardan birisi tarafından pakta son verilene kadar süre bitiminde tekrar 5 yıl olarak yürürlükte kalması kararlaştırılmıştır. Sadabat Paketi, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye etrafında bir dostluk çemberi oluşturma hedefini yansıtmaya açısından önem taşımaktadır. 1980 tarihinde gerçekleşen İran-İrak savaşına kadar anlamını korumuş olsa da bu tarihten itibaren amacını yitirmiştir (Soysal, 2000, ss. 590-591).

Tahir Lütfi Tokay'ın Elçilik Yaptığı Yıllardaki Faaliyetleri

Tahir Lütfi Bey, 23 Ekim 1929 tarihinde onaylanan kararla Bağdat orta elçiliğine tayin olmuştur (BCA, 30-18-1-2.6-52-10/M. 23.10.1929). 2 Ocak 1930'da Kral Faysal'a itimatnamesini takdim etmiştir (TDA, 533.10651-66347-7/M. 03.01.1930). Tahir Lütfi Bey, 1930 yılında Irak'ta gelişen olaylar konusunda bir rapor hazırlamıştır. Öncelikle İran devleti tarafından bir ikamet mukavelesinin hazırlanmış olduğunu ve bu mukavelesinin Irak hükümetine bildirileceği haberinin İran sefiri tarafından kendisine bildirildiğini yazmıştır (TDA, 533.8313-57046-1/M. 12.01.1930). Sonraki süreçte Fransa, İtalya ve İngiltere'ye tabi oyların miktarının çoğalacağından korkan tüm devletlerin Irak'ın Milletler Cemiyetine kabul edilmesine karşı çıkmış olduklarını belirtmiştir. Bu karşı çıkışın temel nedeni olarak Irak'ın daima İngiltere'nin lehine oy kullanacağı

konusundan korkmalarından kaynaklandığını belirtmiştir (TDA, 533.8352-56100-1/M. 29.01.1930). Bu bilgilere ek olarak Kral Faysal ile Hicaz Kralı İbn-i Suud'un görüşüğünü bildirmiştir (TDA, 533.8181-56573-58/M. 04.02.1930). Yine 1930 yılında Irak Kralı Faysal tarafından Tahir Lütfi Bey şerefine sarayda bir suare verilmiş ve Tahir Lütfi Bey ile görüşen Kral, iki ülkenin bir aile olduğunu, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal'in ve hükümetinin Irak'a karşı dostane siyasetinin Iraklıların kalbinde samimi bir dostluk oluşturduğunu ifade etmiştir (BCA, 30-10-0-0.258-738-18/M. 17.02.1930; TDA, 533.8317-56583-1/M. 17.02.1930). 1930 yılına ait hazırlanan raporlarda Irak'ta Türkiye'ye dair yayınlanan gazete haberlerine ait bilgilere de yer verilmiştir. Edinilen bu bilgiye göre "El Irak" isimli gazetede yayınlanan "Genç Türkiye'de İktisadi Uyanış" isimli makalede Irak'ın Türkiye'yi örnek alması gerektiği ifade edilmiştir. Türkiye'nin örnek alınması gereken noktaları; Milli İktisat Cemiyeti ve cemiyetin halkı saygıya, yerli mallarını kullanmaya teşvik etmesi olarak belirtilmiştir. Ayrıca haberde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın sadelik ve gösterişten uzak yaşamının, halkın itimadını kazanmasını sağladığına ve halkını hürriyet ve istiklale ulaştırdığına, Türkiye'nin ananelerine ve ahlaka bağlı yaşayış tarzına sahip şark milletlerinin en ilerisine giden devlet olduğuna dair övgü içeren ifadelerin yer aldığı belirtilmiştir (BCA, 30-10-0-0.166-153-6/M. 15.03.1930). 1930 yılının bir diğer olayı Türkiye-İrak sınırındaki çete faaliyetlerini önlemeye yönelik olarak Türkiye ve Irak'ın birlikte hareket etmesi ve çeteler tarafından sınır geçişinin önlenmesi amacıyla iki devlet askerlerinin eşkiya faaliyetleri durdurmaya çalışmasıdır (TDA, 533.10872-67212-1/M. 20.07.1930).

İki ülke arasında kurulan iyi ilişkiler neticesinde 1930 yılında Irak Savunma Bakanı Cafer Paşa Ankara'yı ziyaret etmiş ve Ankara gezisi sonrasında orada gördüğü ilerlemenin oldukça hayret verici ve takdire şayan olduğunu ve gördüğü ilgiden dolayı minnettarlığını ifade etmiştir (BCA, 30-10-0-0/258-739-19/M. 27.02.1930). Bu ziyarete ek olarak Kral Faysal ve maiyetinin Ankara'yı ziyaret ederek Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istediği, Kraliçe ve Prenseslerin ise yaz mevsimlerini Türkiye'de geçirmeyi arzu ettikleri Tahir Lütfi Bey tarafından bildirilmiştir (TDA, 533.10581-65735-34/M. 15.12.1930). Kral Faysal, iki ülke arasındaki münasebeti konuşmak üzere 1931 yılının mayıs ayında Tahir Lütfi Bey ve eşini Bağdat civarındaki bir çiftlikte ağırlamıştır. Kralla görüşmesinin detaylarını Tahir Lütfi Bey, Türkiye'ye bildirmiştir. Verilen bilgilere göre; Kral Faysal'ın Musul'a giderek Barzan şeyhi ile görüşüğünü, Barzan şeyhinin Türkiye'ye karşı bir harekette bulunmamasını ve kendisinin de Türkiye'nin hoş karşılamayacağı ilişkilerde bulunmayacağını söylediğini ve ikna olmaması durumunda üzerine bir harekate girişileceğini bildirmiştir. Kral'ın ayrıca Mustafa Kemal Paşa'ya, İngiliz siyasetine karşı başarısından dolayıyla hayranlık duyduğunu hem Kral için hem de bütün şark için mukaddes bir vücut olarak tasvir edildiğini, Irak'ın Türkiye'yi rehber kabul ettiğini, iki kardeş ülke olduklarını ve Türkiye siyasetinden ilham aldıklarını söylemiştir (TDA, 533/10581-65735-30/M. 26.05.1931). Bu karşılıklı iyi ilişkiler neticesinde bir yıl öncesinden bildirilen Irak Kralı Faysal'ın Türkiye'yi ziyaret etme talebi Türkiye tarafından kabul edilerek 5 Temmuz 1931 tarihinde Irak Kralı Faysal Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyarete "El-İrak", "El-Alemülarabi" ve "Sadat-Aht" isimli Irak gazetelerinde yer verilerek, Türkiye-İrak ilişkilerindeki olumlu gelişmelerden ve iki ülkenin yakınlaşmasından duyulan memnuniyet belirtilmiştir (BCA, 30-10-0-0.258-740-7/M. 05.07.1931). 1931 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının ardından Irak hükümetinin yayın organı olan "El-İrak" gazetesinde Cumhuriyet Bayramı'na dair bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede "*Bugünkü Bayram, yalnız Türkler' in değil, belki bütün şark milletlerinin günüdür. Zira bu gündedir ki, şarkın üzerinde birikmiş olan zillet ve meskenet tozlarından silkindiğini ve hayat ve terakki yoluna girildiğini ve asırlardan beri kendisini bağlayan esaret bağlarını kırdığını, Türkiye bütün aleme ilan etmiştir*" ifadelerine yer verilerek "*Mücadele ve yiğitlik kahramanı Gazi'ye ve bu büyük günün tarihte yer etmesine amil olan zevatın kaffesine bizden hürmetler ve selamlar*" ifadesiyle son bulmuştur (TDA, 533.8427-58693-1/M. 04.11.1931). 1932 yılında da Tahir Lütfi Bey ve Irak Kralı arasında gerçekleşen görüşmede, Irak Kralı Faysal, Tahir Lütfi Bey'e, iki ülke arasındaki dostane ilişkinin daimî olarak devam ettirme arzusunda olduğunu, bir savaş durumunda dahi Türkiye ile savaşmak istemediğini, bu arzusunun saldırmazlık anlaşması yoluyla kayıt altına dahi alabileceğini ifade etmiştir. Tahir Lütfi Bey, Irak Kralı'nın bu konuşmasında İngiltere-Rusya arasında çıkabilecek bir savaş durumunda İngiltere'nin yanında olması nedeniyle bir savaşa girince Türkiye'nin hangi tarafta yer alacağına dair bir yoklama olarak değerlendirmiştir (TDA, 541.44145-209532-13/M. 12.02.1932).

Türkiye'nin kendi sınır güvenliğini sağlamak ve komşularıyla barış içinde yaşama politikasını benimsemesi neticesinde Türkiye Hariciye Veziri Tevfik Rüştü Aras, 1932 yılında İran'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Irak hükümetine mahsus "El-Irak" gazetesinde yayınlanmıştır. Haber içeriğinde Türk vezirin İran payitahtını Türk-İran sınır problemini çözmek için ilk kez ziyaret ettiği, kendisinin iki devlet arasında çözülememiş meseleleri halletmek için geldiği ve ziyaretin sonucu olarak iki devlet arasındaki meselelerin hallolduğuna dair ifadeler yer verilmiştir (TDA, 533.8427-58692-1/M. 14.02.1932). Türkiye sınırlarındaki güvenliği sağlamak ve bir barış köprüsü olmak amacıyla İran ve Irak'a ayrı ayrı bir saldırmazlık anlaşması imzalamak yerine bölgesel bir pakt imzalamayı önermiştir. Ancak İran-İrak arasında Şattularap sınır anlaşmazlığı, Kürtlerin isyana kışkırtılması ve Şii-Sünni ayrılığında doğan gerginlikler gibi çözülmemiş sorunlar bulunmaktaydı. Irak ise fazla ödün vermeden sorunun çözülmesini istemekteydi. Türkiye ise iki devlet arasında bir nevi uzlaştırıcı görevi üstlenmiştir (Soysal, 2000, s. 590). Irak Kralı da 1932 yılında İran'ı ziyaret etmiş ve Irak'a dönerek Tahir Lütfi Bey ile görüşmüştür. Kral Faysal, Tahir Lütfi Bey'e İran'dan pek memnun döndüğünü ve İran-İrak arasındaki meselelerin çözüleceğini umduğunu belirten bir konuşma yapmıştır. Ayrıca İran-İrak-Türkiye'nin birlikte hareket ederek "şimalden ve cenubtan" gelecek tüm tehlikelere karşı birlikte hareket etmesini umduğunu ifade etmiştir (TDA, 533.8313-57052-5/M. 01.06.1932).

1932 yılında Türkiye-İrak arasında birçok anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalardan bazıları; Ticaret, İkamet ve İade-i Mücrimin anlaşmalarıdır. Irak Başbakanı Sait Nuri Paşa, Irak meclisinde iki devlet arasındaki ticaret ilişkilerinin geliştirilmesi, Irak hurmalarının Türkiye pazarında yer alması ve sınır güvenliği için iki devletin iş birliği ile çetelerin önüne geçme arzusunda olduğunu ifade etmiştir (BCA, 30-10-0-0.259-741-4/M. 09.04.1932). Türkiye tarafından, 1933 yılında İran-İrak arasında gerçekleşen süreli sınır güvenliği görüşmelerinin Tahir Lütfi Bey aracılığıyla yürütülmesinin yanında 1932 yılında Türkiye ile Irak hükümeti arasında imzalanan İade-i Mücrimin Muahedenamesi'nin teatisi için, 19 Nisan 1933 tarihinde, İkamet Mukavelenamesi'nin Bağdat'ta teatisi için 2 Mayıs 1933 tarihinde Tahir Lütfi Bey'e yetki verilmiştir (BCA, 30-10-0-0.259-741-27/M. 15.101.1933).

Kral Faysal, Eylül 1933'te tedavi olmak üzere gittiği İsviçre'deki bir otelde kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiştir (TDA, 533.8303-55783-2/M. 08.09.1933). Irak Kralı Faysal'ın ölümü üzerine yerine oğlu Kral Gazi geçmiştir. Tahir Lütfi Bey, Genç Kral Gazi hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Kral Faysal'ın kendini Arap birliği kurma hayalini gerçekleştirmeye adanması nedeniyle Irak'ı ihmal ettiğini, yerine geçen genç Kral Gazi'nin ise Irak'taki yönetimi tamamen kendi eline almaya çalıştığını ve tecrübesizliği nedeniyle bu hırsı gerçekleştirmek için İngilizlere dahi yanaşabileceği ihtimalinin olduğunu belirtmiştir (TDA, 533.8181-56573-33/M. 24.11.1933). Türkiye verilen bu bilgileri de göz önünde bulundurarak 8 Kasım 1933 tarihinde yeni Irak Kralına takdim edilmesi için Tahir Lütfi Bey'e itimatname verilmesini onaylamıştır (BCA, 30-18-1-2.40-79-15/M. 08.11.1933).

Tahir Lütfi Bey, siyasi olaylara ek olarak kültürel konulara dair de Türkiye'ye çeşitli raporlar sunmuştur. 1934'te hazırladığı bu raporların birinde, Türkiye'de Latin alfabesine geçildikten sonra Irak'ta Türkçe ve Türk kültürüne karşı yoğun bir ilginin ortaya çıktığını ve bu ilgi nedeniyle de Türk kültürüne ve Türkçeye ait kitapların Irak'a gönderilerek Türk kültürünün ve dilinin tanıtılmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir (TDA, 533.8434-58172-3/M. 25.02.1934). Bunun yanında Irak'ta basına verdiği demeçte, Türkiye'de Latin alfabesine geçiş ile birlikte okuma yazma oranının, kültürel çalışmaların ve eserlere olan talebin arttığını söylemiş ve Irak'ın da bunu örnek alması gerektiğini ifade etmiştir (BCA, 30-10-0-0.259-742-14/M. 10.03.1934). Ayrıca bir diğer raporunda, Cemil Yakup Bey tarafından Türkçe olarak yayınlanan "Yeni Irak" gazetesinin Irak'ta Türkçe gazeteye olan ihtiyacı giderdiğini bildirmiştir. Bu gazete bir süre Türkiye lehine haberler yapmış olsa da Arap milliyetçiliğinin bir sonucu olarak, sonraki süreçte Türkiye aleyhine yazılar yayınlamıştır. Tahir Lütfi Bey ise bu durum karşısında Türkçe gazeteye olan ihtiyacın daha dürüst kimseler tarafından yapılmasının uygun olacağını belirtilerek bu gazetenin kapatılmasını önermiştir (TDA, 533.8317-56581-25).

1934 yılının bir başka gündemi ise Türkiye'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarıdır. Bu doğrultuda 1934 yılının ekim ayında Irak hükümeti Cumhuriyet Bayramı'na katılmak üzere bir

temsilci göndermek istediğini Tahir Lütfi Bey'e bildirmiş ve bu istek kabul edilerek Irak'tan Türkiye'ye, Cumhuriyet Bayramı'na katılmak üzere dört uçak gönderilmiştir (TDA, 533.10582-65715-11/M. 10.10.1934; BCA, 30-10-0-0.259-742-21/M. 20.10.1934). Cumhuriyetin yıldönümü olması sebebiyle Irak Basınında Türkiye'yi övücü yazılara da rastlanmıştır. Bu bağlamda "El Irak" Gazetesi baş makalesinde, Türkiye'nin I. Dünya Savaşı sonrasında düştüğü duruma vurgu yaparak Millî Mücadele övgüsü yapmıştır. Yazıda diğer milletlerin kendi bağımsızlık mücadelelerinde yavaş hareket ettiğini ancak Türklerin bu konuda çok başarılı olduklarının altı çizilmiştir (BCA, 30-10-0-0.166-153-6/M. 15.03.1930). Irak basınında Türk aleyhtarı yazıların çıkmasının temel noktasını Tahir Lütfi Bey, 17 Şubat 1935 tarihli belgede açıklamıştır. Ona göre bu meselenin temeli Irak'ın bir önceki Kralı Faysal'a dayanmaktadır. Konu ile ilgili belgede verilen bilgilere göre; Irak Kralı Faysal'ın, Fransızlar tarafından Suriye'den ihraç edilmesinin ardından İngilizlerin desteğini alarak Irak Kralı olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle Irak halkı kendisine biat etmekte tereddütte bulunmuştur. İrk itibarıyla Arap, Kürt, Türk ve Fars, mezhep itibarıyla ise Sünni ve Şii olan Irak halkına kendisini kabul ettirmenin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Kralın hangi topluluğa giderse onlardan olduğunu söylemesi ve ancak bu şekilde halkları kendisine biat etmeye ikna etmeye çalıştığı ifade edilmiştir. Tahtını korumak için kendisini Arap ittifakı meselesine adanmıştır. Bu doğrultuda içeride ve dışarıda ciddi miktarda para harcamaktan çekinmemiştir. Bu amaç için hem Avrupa hem de Arap devletlerinde bir propaganda şebekesi oluşturmuştur. Özellikle Suriye ve Filistin'de Arap milliyetçileri tarafından Irak, Araplık için "milli kible" olarak değerlendirilmiştir. Mısır'da dahi Irak'a karşı bir sempati oluşmuştur. Irak'ın Milletler Cemiyetine girmesi Arapların gözünde Irak'ın kıymeti ve önemini arttırmıştır. 60 milyon Arap'ı temsil eden Irak'ın Milletler Cemiyeti'nin konsey üyeliğine dahi üye olabileceği umudu ortaya çıkmıştır. Kral Faysal döneminde, Şerif Hüseyin'in Türkiye'ye karşı isyan edip Türk düşmanları ile birleşmesinin tarihi bir yıl dönümü kabul edilerek milli bir bayram olarak her sene kutlanmaya başlamıştır. "9 Şaban Bayramı" olarak bilinen bu tarihte sarayda bir defter açılarak halk, memurlar ve bazı yabancılar tarafından tebrik kısmı imzalanmıştır. Kral Faysal bu bayramın kutlanmasında Türkiye ve Türkler aleyhinde hoş olmayan bazı durumların ortaya çıkmaması konusunda dikkat etmiştir. Ancak ölümünün ardından bu konuya dikkat edilmemeye başlanmış ve bazı hoş olmayan ifadeler ortaya çıkmıştır. Arap milliyetçiliği için bir de eğitim konusunda düzenlemeler yaptığı ve Türkiye idaresi altındaki dönem, Araplar için karanlık çağ olarak değerlendirilmiştir. Türkler zalim Araplar mazlum olarak gösterilmiştir. Tahir Lütfi Bey tarafından bu durumun Türkiye-İrak siyasetinin ilerisi için zararlı etkiler doğurabileceği ifade edilmiştir. Türkçe'nin sadeleştirilmesi ve Arapça kelimelerin kullanımının yerini Türkçe alması Irak'ta "bildiğimiz Türkçe bize yabancı oldu" propagandalarını ortaya çıkarmıştır. Kendisini bu davaya adayan Kral'ın Irak'ın diğer işlerini tamamen boş verdiği ifade edilmiştir. Irak'ta manda kalkmış olsa da yabancı vesayetinin devam ettiği, Irak'taki ayrımı gidermeye hiç çalışılmadığı, hatta bu ayrılığın daimî bir hal alarak Şiiiler ile Sünniler arasında ciddi bir ayrım olduğu ifade edilmiştir. Şiiiler tarafından 9 Şaban Arap Bayramı'ndan ve Kral Faysal'ın gittiği Arap milliyetçiliğinden nefret edilmekte olduğu bildirilmiştir. Çünkü bu tarih yabancılarla birleşerek Müslümanları kırma olarak değerlendirilmiştir (TDA, 533/8303-55782-1).

Türk-İrak ilişkilerini dostluk temelli bir çizgide yürütmeyi temel alan Türkiye dış politikası, daima çözüm temelli ilerlemiştir. Bu bağlamda Tahir Lütfi Bey, 1935'te Nuri Sait Paşa ile görüşmüştür. Bu görüşmede Irak'ın İtalya ile anlaşma imzalamayacağı belirtilerek, Türkiye'den İran'ı, Irak lehine anlaşmaya ikna etmesi istenmiştir (TDA, 533.8221-56551-75/M. 03.04.1935). Bu görüşmede Irak-İran arasındaki sınır anlaşmazlığının çözümüne dair verilen bilgilere göre; İran'ın Şattülarap üzerinde bir anlaşmaya varmayacağı, Irak'ın ise İran'ın 1935 yılına ait kara sınırının kabul edilmesi koşuluyla Şattülarap üzerinde bir anlaşmaya varmak istediği bildirilmiş ve bu koşullarda bir anlaşmanın gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir (TDA, 506.42791-193110-246/M. 16.06.1935). Yine 1935 yılında gerçekleşen Türkiye dış politikasına dair Tahir Lütfi Bey, temmuz ayında bir rapor sunmuştur. Bu raporda Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin gelişmesinin Irak ve İngilizlerce hoş karşılanmadığı belirtilerek bazı devletler tarafından propaganda faaliyetlerinin ortaya çıkma ihtimalinin bulunduğunu Türkiye'ye bildirmiştir (TDA, 533.8326-56691-1/M. 02.07.1935).

Türkiye'nin 1936'da İngiltere ile olan görüşmesi Irak'ta bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Tahir Lütfi Bey, bu hoşnutsuzluğun sebebinin Türkiye'nin Musul'u alacağı iddialarından kaynaklandığını belirtmiştir. Buna ek olarak Irak, Türkiye'nin davet etmemesine rağmen İngiltere Kralı'nın davetsiz

olarak İstanbul'a gelmesini ve Atatürk tarafından kabul buyrulmayı beklemesini Türkiye'nin İngiltere'ye karşı bir zaferi olarak değerlendirmiştir (TDA, 533.8317-56580-5/M. 19.09.1936). Suriyedeki Arap milliyetçiliğini savunan gençler, Türkiye'nin İskenderun-Antakya davasındaki tutumunu işgal olarak değerlendirmiş olsa da Tahir Lütfi Bey, Suriye basınında Türkiye aleyhtarı gazete haberlerinin Irak gazetelerine yansımadağı bilgisini vermiştir (BCA, 30-10-0-0.259-745-20/M. 29.01.1937). Türk-İrak ilişkileri kapsamında Hatay Meselesine (Bolat, 2016, s. 750) dair Temmuz 1938'de Tahir Lütfi Tokay ile Irak Dışişleri Bakanı arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Irak'ın Hatay konusunda Fransızlara güvenmediği, Fransa'nın kendi çıkarları için Türkler ve Araplar arasında düşmanlık tohumları ekebileceği ve Hatay'ın eşit bir şekilde taksimatı ile bu problemin önüne geçilebileceğine dair konuşmalara yer verilmiştir. Bu taksimat ise Antakya'nın Oron Nehri ile ikiye bölünmesi ve şehrin yarısının Türklere, yarısının ise Araplara ait olması olarak örneklendirilmiştir (TDA, 533.8317-56579-15/M. 20.07.1938). Türk-İrak ilişkileri siyasi-diplomatik açıdan yoğun bir dönem geçirmektedirken 1939'da Irak Kralı Gazi vefat etmiştir. Tahir Lütfi Bey tarafından gönderilen 25 Nisan 1939 tarihli belgeye göre, Kral Gazi'nin ölümünün Irak'ı daha karanlık bir hale getirdiği ifade edilmiştir. Kral kendi sürdüğü otomobili bir telgraf direğine çarpmış ve kafasına aldığı darbe sonucunda geçirdiği beyin kanaması nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Halk, Nuri Sait Paşa'nın, İngilizler tarafından kullanılması sonucu Kral'a suikast düzenlediğini düşünerek sokağa çıkmıştır. Ortaya çıkan bu karışıklıktan dolayı Irak hükümeti endişe içine düşmüştür. Güvenlik güçlerinin sayısındaki yetersizlik ve bu ayaklanma sonucunda ortaya çıkacak felaketlere karşı önlem alınmaması korkusu endişe yaratmıştır. Olay neticesinde İngiliz konsolosunun feci bir şekilde katledildiği ifade edilmiştir. Irak halkı, Kral Gazi'nin Arap geleceğinin güçlü olmasını sağlayacak en iyi imparatoru olabileceğini, bu yüzden İngilizlerin onu ortadan kaldırdığını düşünmüştür. Arap milliyetçileri tarafından Filistin, Suriye ve Şarki Erden'in Irak'ın yönetimi altında birleştirilmesi ve "Hilalül-Hasip" denilen coğrafya kıtasında Büyük Arap İmparatorluğu kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikir İngiltere tarafından desteklenmektedir. Böylece İngiltere tüm bölgeyi tek elden yönetebilecektir. Bölge ise ilk olarak Şerif Hüseyin sülalesinden gelen prensler tarafından yönetilmesi, sonrasında ise Mısır prenslerinden ve İbnisuut emirleri tarafından yönetilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir bilgisi verilmiştir (TDA, 533.8296-56051-1/M. 25.04.1939).

Tahir Lütfi Tokay'ın Elçilik Sürecinde Türk-İrak İlişkilerinin Türk Basınına Yansımaları

Irak'ta elçilik yaptığı süre boyunca Tahir Lütfi Bey'in ismi, Türk basınında önemli bir yer tutmuştur. İlk olarak basında Tiran hükümetinin Bükreş ve Ankara sefaretlerini tasarruf maksadıyla lağvetmesi ve Ahmet Zügo'nun krallığı ilan etmesinin ardından Tiran'dan ayrılan Arnavutluk sefiri Tahir Lütfi Bey'in, Bağdat sefaretine tayin edildiği haberine yer verilmiştir (*Cumhuriyet*, 29.09.1929). Irak elçiliğine tayin edilen Tahir Lütfi Bey'in 11 Aralık 1929 tarihinde Ankara'dan İstanbul'a gelerek muhabirlere "İki, üç güne kadar mahalli memuriyetime gideceğim. İki hükümet münasebatı dostanedir. Hali ihtilafta bir şey yoktur" demiştir (*Cumhuriyet*, 11.12.1929). Tahir Lütfi Bey'in Bağdat'a tayini sonrasında Türk basınında en büyük yankıya sahip olan olay Irak Kralı'nın Türkiye'yi ziyaret edeceği haberidir (Balkaya, 2015, ss. 573-577). Tahir Lütfi Bey'in aracılığıyla gerçekleşen bu ziyaret haberlerinden birisi Irak Kralı Faysal'ı karşılama programı hakkında yayınlanan haberdur. Bu haberde verilen bilgilere göre; 4 Temmuz 1931 tarihinde Ankara'yı ziyaret edecek olan Irak Kralı Faysal'ı Suriye sınırından Ankara'ya kadar getirmek üzere 1 Temmuz'da Riyaseti cumhur vagonu ile diğer servis vagonları ve bir büfeden oluşan bir tren Haydarpaşa'dan hareket etmiştir. Bu trene Eskişehir'den rehberler de katılarak sınıra kadar gidecekleri ve Irak Kralı'nın İstanbul'da ikamet ettiği müddetçe yapılacak programın Ankara'da belirleneceği kararlaştırılmıştır. Bu süreçte ise Tahir Lütfi Bey, Ankara'ya varmıştır. Ankara'da bulunan Irak sefiri Naci Şevket Bey ise Kral Faysal için hazırlanan özel trenle Eskişehir'e gitmiştir (*Cumhuriyet*, 02.07.1931).

Irak Kralı Faysal ile maiyetlerine tahsis edilmiş olan tren 11.00'da Türkiye'ye gelerek Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve maiyetleri TBMM Reisi ve Başvekil Paşalar, Hariciye ve Dahiliye Vekilleri, Ankara Valisi, Hariciye Vekaleti Birinci Daire ve Protokol Umum Müdürleri, Irak seferatı erkani tarafından karşılanmıştır. Burada bir piyade taburu hazır bulunmuş ve Riyaseticumhur mızıkası tarafından trenin varmasıyla Irak marşı çalınmıştır. Muhafız alayından mızraklı bir süvari müfrezesi istasyon karşısında kordon yapmış ve istasyondan Ankara Palas'a kadar olan yol üzerinde

aralıklı olarak mevki almıştır. Kral Faysal trenden inip, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile görüşünce 21 pare topla selamlanmıştır. Kral trenden inince Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün elini sıkımsı ve biraz konuşmuşlardır. Cumhurbaşkanı, Meclis Reisi ve Başvekil Paşaları, Dahiliye ve Hariciye Vekillerini, Katib-i Umumi Tevfik Bey'i ve Ankara Valisi Nevzat Bey'i Kral'a takdim etmiştir. Kral Faysal da maiyetindeki Maliye Nazırı Rüstem Bey Haydar'ı, Saffet Paşa'yı, Seryaveri Tahsin Bey'i takdim etmiştir. Askerin önünden geçerken Kral Faysal, Türk askerini selamlamıştır. İstasyon içinde ve dışında toplanan Türk halkı, Kral Faysal'ı selamlamıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Kral Faysal Ankara Palas'taki dairesine geçmişlerdir. Kral Faysal ile Mustafa Kemal Paşa bir ara otelin balkonuna çıkınca halk tarafından alkışlanmışlardır. Öğle yemeğini kral hususi surette Irak sefaretinde yemiştir (Hakimiyet-i Milliye, 7.07.1931). Daha sonra Atatürk tarafından Ankara Palas'ta Kral adına saat 20.30'da bir ziyafet verilmiştir. Ziyafete Kral Faysal, Irak Başvekili Nuri Paşa ve maiyeti erkani, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa, Başvekil İsmet Paşa, Heyeti Vekile Azaları, Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumisi Recep, Meclis Reis Vekillerinden Vasıf, Sabık Fırka Kâtibi Umumisi Saffet, Hariciye Vekili protokol ve birinci daire umum müdürleriyle kalemi mahsus müdürü, Bağdat Elçisi Tahir Lütfi Bey ve Irak Ankara Sefiri ve Sefaret erkânı katılmıştır. Ziyafetin sonlarına doğru Mustafa Kemal Paşa; Irak Kralı Faysal'ı Türkiye Cumhuriyeti merkezinde ağırlamaktan bahtiyar olduğunu, Irak halkına ve onun sevilen hükümdarına karşı dostlukla yaklaştığını belirtmiştir. Türkiye'nin bütün komşularıyla iyi geçinmeyi şiar edindiğini belirterek, Irak'ın da huzur içinde ilerlemesini Türkiye'nin gönülden temenni ettiğini söylemiştir. İki ülkenin coğrafi, iktisadi menfaatlerinin yanında içerdeki ve dışardaki barış siyasetlerinin de iki ülkeyi birbirine daha çok yakınlaştırmakta olduğunu belirtmiş ve Kral'ı ağırlamaktan memnun olduğunu ifade etmiştir (ATASE, 110-9-1-1.38-0-62/M. 25.04.1939). Kral Faysal ise; Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya gerek şahsı gerek milleti adına görmüş olduğu hüsn-i kabulden dolayı teşekkür etmiştir. Kendisiyle önceden beri bizzat tanışmak istediğini ve sonunda tanışması dolayısıyla memnun olduğunu belirtmiştir. Irak'ta Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip ettiklerini ve gördükleri ilerlemeden dolayı sevinç duyduklarını ve iki devlet arasındaki münasebetin arttırılmasına yönelik Türkiye ile dostane ilişkiler geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Davet için teşekkürlerini sunmuş ve Türk milletinin ilerlemesinin ve başarısının daim olmasını temenni ederek sözlerini sonlandırmıştır (Vakit, 7. 07.1931).

Kral Faysal, Ankara ziyaretinin ardından İstanbul'u ziyaret etmiştir (Vakit, 10.07.1931). Bu ziyarette Söğütlü yatında denize açılan Kral'ın sağında Vali Bey, Kolordu kumandanı Paşa, Tahir Lütfi Bey, Irak Sefiri Naci ve Tahir Lütfi Bey'in eşi, Irak Başvekili Nuri Paşa, Maliye Nazırı Rüstem Bey kendisine refakat etmiştir. Ayrıca yatta Kral'ın maiyetinde Ankara'dan gelen kendi seryaveri Tahsin, Irak mebuslarından Fettah ve teşrifatçı Kadri, Riyaset-i Cumhuriyet'ten Naşit Bey vardır. Ardından yat Dolmabahçe sarayına yanaşmıştır. Burada gazeteciler Kral'ın fotoğraflarını çekmiştir. Saat 15.00'da sarayda öğlen yemeğini yedikten sonra kendisine eşlik eden beş otomobille Evkaf, Asarı Atika ve Topkapı müzelerini gezmiştir. Fındıklı, Beyoğlu ve Taksim gezilerek 18.00'da Dolmabahçe sarayına dönülmüştür. Kral, geceyi Yalova'da ve kaplıçalarda geçirmek için yola çıkmış ve geceyi Yalova'da geçirmiştir. Kral Faysal tarafından, Mustafa Kemal Paşa'ya ve İsmet İnönü'ye Irak atlarının en iyi cinsinden ikişer adet at hediye edilmiştir. Kral'a ise Türkiye adına ipekli halı ve kumaşlardan oluşan bir numune koleksiyonu hediye edilmiştir (Milliyet, 10.07.1931). Kral Faysal, İstanbul'daki son gecesini Dolmabahçe sarayında geçirmesinin ardından 9 Temmuz öğleden sonra Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'dan hareket etmiştir. 9 Temmuz saat 11.00'da İstanbul gazetelerine verdiği beyanatta ise: Türkiye'ye gerçekleştirdiği bu ziyaret sonucunda gittiği her yerde gördüğü hüsn-i kabul dolayısıyla Türkiye'ye karşı derin bir şükran duygusuna sahip olduğunu belirtmiştir. Türkiye'deki inkılapların bu kadar kısa sürede tesis etmesini ve milletin sahip olduğu ilerlemenin açık bir şekilde görüldüğünü ifade ederek bunu takdire şayan bir durum olarak değerlendirmiştir. Bu ilerlemenin bizzat tanımaktan memnun olduğu Mustafa Kemal Atatürk'ün eseri olduğunu belirtmiş ve ilerlemek isteyen her milletin Türkiye'yi örnek alması gerektiğini söylemiştir. Türkiye'de gördüğü karşılansmadan duyduğu şükran duygusunun iki ülke arasındaki dostluğu ileri seviyeye taşıyacağını ve Türkiye-İrak ilişkisini iki odada yaşayan kardeşe benzetmiştir. Sözlerini Türkiye'ye teşekkürlerini sunarak sonlandırmıştır. Kral Faysal, 12.15'te refakatinde Başmabeynci Saffet Paşa ile Maliye Nazırı Rüstem, Irak'ın Türkiye sefiri Naci Şevket, Teşrifat Umum Müdürü Kadri Rıza, yaver Naşit, Türkiye'nin Irak sefiri Tahir Lütfi, Irak Sefareti başkatipli Ata Bey ile birlikte otomobillerle saraydan

hareket etmiş ve Sirkeci istasyonuna ulaşmıştır. Burada İstanbul Valisi Muhittin, Polis Müdürü Ali Rıza Bey, İngiliz sefiri M. Corc Klark ve Mısır sefiri Abdülmelik Hamza Bey tarafından uğurlanmıştır. 12:30'da hareket eden hususi trene binmiş ve tren 12:35'te uğurlamaya gelen diploması üyelerinin alkışları ile hareket etmiştir. Doğruca Alpullu'ya gitmişlerdir. Teşrifat Umum Müdürü Kadri Rıza, Yaver Naşit, Irak Sefiri Naci Şevket Bey sınıra kadar Kral Faysal'a refakat etmiştir. Kral Faysal, Alpullu Şeker Fabrikasını ziyaretinden sonra ekspres trenine bağlanan özel bir vagonla Viyana'ya geçecek ve birkaç gün Viyana'da kaldıktan sonra İsviçre'ye giderek tedavi olacaktır (Milliyet, 15.07.1931).

Türk basınına yansıyan bir diğer konu ise Bağdat'ta Cumhuriyet Bayramı kutlamalarıdır. 15 Kasım 1931 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre; Cumhuriyet Bayramının Bağdat'ta fevkalade bir surette kutlandığı, Bağdat Elçisi Tahir Lütfi Bey'in ve Konsolos Ruhi Bey'in o gün Türk tebaasının ve Türk muhiplerinin ziyaretlerini kabul ettiği belirtilmiştir. Sefarethanenin bulunduğu cadde Türk bayraklarıyla donanmıştır. Bağdat'ta yayın yapan "El-ahaül Vatani" gazetesi "Yeni Şark Tarihinde Büyük İnkılap" başlığı altında yazdığı bir makalede, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'de oluşturduğu yenilik ve inkılapla övgüyle bahsetmiştir (Cumhuriyet, 15.11.1931). Irak Başbakanı Nuri Paşa da basına verdiği beyanatlarda Türkiye'den övgüyle bahsederek Türk-İrak ilişkilerinden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Kendi ifadesiyle Iraklıların Türkleri örnek aldığını, Türklerin ilerlediği yolda muvaffak olmayı arzu ettiklerini ifade etmiştir. Türkiye'deki hükümet teşkilatının daha muntazaman, daha sağlam olduğunu, Türkiye sağlık hizmetlerinin mükemmel olduğunu, ziraat enstitülerini gezdiğini ve bunların ileride büyük fayda sağlayacağını söylemiş ve gördüğü ilgi ve lütf, teveccühün Türkiye ve Türklere karşı daha fazla bağlılık hissettirdiğini belirtmiştir. Kendisine sorulan Musul petrolünün Akdeniz'e naklini temin eden yolun açılışı ne zaman yapılacak sorusuna karşın kendisi, bu merasimin 12 Ocak'ta yapılacağını ve merasimde Türkiye namına Bağdat Elçisi Tahir Lütfi, Irak Kralı'nın ve alakadar devletlerin elçilerinin hazır bulunacağını söylemiştir. Türkiye'den ne zaman hareket edeceği sorusuna Cemiyet-i Akvam konseyinin 11 Ocak'ta toplanacağını ve 6 Ocak'ta İstanbul'dan hareket edeceğini belirtmiştir. Esasen Cenevre'ye sadece bu mesele için değil, Asuri meselesi için de gideceğini belirtmiştir. Irak'ta halen 17 bin Asuri'nin olduğunu ve bunların Cemiyeti akvamın vereceği karar sonrasında Amerika'ya nakledileceklerini umduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 3.01.1935). Tahir Lütfi Bey de vermiş olduğu beyanatta, Türkiye-İrak ilişkilerinin tamamen dostane olduğunu ve iki hükümet arasında ihtilafı hiçbir meselenin bulunmadığını söylemiştir (Cumhuriyet, 20.07.1935). Ayrıca Tahir Lütfi Bey'in Atatürk'e derin saygılarını sunmak için Dolmabahçe sarayına gittiği ve Atatürk tarafından akşam yemeğine alıkonduğu haberi basında yer almıştır (Cumhuriyet, 22.07.1935).

Türk basınında büyük ilgi gören bir diğer haber ise Türkiye-İrak ilişkilerini geliştirmek amacıyla Türk Heyeti'nin Irak'a yaptığı ziyarettir. Basında verilen bilgiye göre, 23 Haziran 1937 tarihinde Türk heyeti, Kerkük'ten getirilen hususi trenle Bağdat'a varmıştır. Trende Irak Hükümeti'nin Ankara Elçisi Naci Şevket, Türkiye Cumhuriyeti'nin Bağdat Elçisi Tahir Lütfi, Irak Hariciye Nezareti Mümessili ve Teşrifat Müdürü, Türk heyetine refakat etmiştir. Dr. Tevfik Rüştü Aras trenden inerken Irak Hariciye Nazırı tarafından karşılanmıştır. İki nazır halkın coşkunu ve samimi tezahürleri ve alkışları ile kucaklanmıştır. Bir askeri mızıkacı Türk ve Irak milli marşlarını çalmış ve askeri bir müfreze de Türk misafirlerini selamlamıştır. Bundan sonra sivil ve asker olmak üzere yüksek memurlar Türk heyetine takdim edilmiş ve halkın hararetle alkışları arasında, kabile halinde kendilerine kraliyet sarayında tahsis edilen dairelere doğru gitmişlerdir. Şehrin bütün caddelerini Türk ve Irak bayrakları kaplamıştır. Irak Hariciye Veziri, Hariciye Vekili Doktor Tevfik Rüştü Aras'ı otomobili ile Kral sarayında heyete tahsis edilen daireye götürmüştür. Öğleden önce Tevfik Rüştü Aras ve Celal Bayar, Hariciye Vezirini ve Başvekili ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler kendilerine iade edilmiştir. Doktor Tevfik Rüştü Aras ve Celal Bayar beraberinde Irak Elçisi Tahir Lütfi Bey, saat 17.30'da Irak Kralı Gazi'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret esnasında Irak Başvekili ve Hariciye Veziri de bulunmuştur. Saraya giderken ve çıkarken Bağdat caddelerini dolduran keşif halk kitleleri, Türk heyetini pek samimi tezahürlerle selamlamış ve alkışlamıştır. Akşam olunca, Hariciye Veziri'nin Türk heyeti şerefine verdiği ziyafette iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarının sulh ve iki ülkenin gelişimi için olan önemini gösteren nutuklar verilmiştir. Ziyafet çok samimi bir hava içinde geçmiş ve bunu bir suare takip etmiştir (Akşam, 24.06.1937). Cumhuriyet Gazetesi'nde Türk heyetinin ziyaretine dair

bilgilere ek olarak, heyetin Irak ziyaretinden sonra Tahran'a geçeceği haberleri yapılmıştır (Cumhuriyet, 24.06.1937). Hariciye ve İktisat Vekilleri Rüştü Aras ve Celal Bayar'ın Bağdat'a olan son seyahatlerinin iki memleket arasındaki samimi dostluk bağlarının pekişmesine yeni bir vesile teşkil etmiştir. Bağdat'tan 27 Haziran'da dönen Doktor Rüştü Aras, Doktor Naci Asıl, Celal Bayar, Bağdat Elçisi Tahir Lütfi ve Irak Teşrifat Nazır'ının fotoğrafı yayınlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Hariciye Vekili Dr. Aras ve beraberindeki heyetin Bağdat'ı ziyaretleri Irak'ta büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Ziyaret 3 gün sürmüştür (Ulus, 23.06. 1937).

Türk-İrak ilişkilerini yakından takip eden Cumhuriyet Gazetesi'nde 3 Temmuz 1937'de verilen habere göre, Türkiye Hariciye Vekili Tefvik Rüştü Aras ile İktisat Vekili Celal Bayar ve maiyetinde bulunan heyet Bağdat'a giderken uğramış oldukları Kerkük'te tezahüratla karşılanmıştır. İki Türk vekilinin geleceği haberi Kerkük'ü günlerce öncesinden derin bir sevince sevk etmiştir. Yalnız ziyaret gününün ancak bir gün önce gerçekleşmesi Kerküklülerin istedikleri şekilde hazırlanamamasına sebep olmuştur. Buna rağmen halk derhal aralarında para toplamış, büyük bir faaliyetle Türk bayrakları yapılmaya, evler, dükkanlar ve otomobiller süslenmeye başlamıştır. Ertesi sabah saat 10.00'da Tefvik Rüştü Aras, Celal Bayar ve maiyeti erkani Kerkük mutasarrıfı Hüsamettin, Fırka kumandanı Ahmet Rüştü ve kendilerini karşılayan diğer hükümet erkaniyla beraber Kerkük sınırına ulaşmışlar ve burada Kerkük'ün ileri gelenleri ve coşkun halk kitleleri tarafından karşılanmışlardır. Rüştü Aras otomobilinden inmiş, otomobilin etrafını saran halkı selamlamıştır. Bu esnada her taraftan *"Yaşasın Türkiye! Yaşasın Atatürk! Yaşasın Rüştü Aras!"* sesleri yükselmiştir. Orada hazır bulunan Türk şairi Hicri Dede de irticalen şu beyti okumuştur: *"Tevfikimizi refik eden hak, Kibette eder bizi muvaffak"*. Halkın tarif edilemez coşkunuğu arasında yoluna devam eden Türkiye Hariciye ve İktisat Vekilleri kendilerine eşlik eden 300'e yakın otomobille Kerkük'e varmışlardır. Burada başta Bağdat Elçisi Tahir Lütfi Bey, Kerkük Belediye Reisi, Kerkük halkı tarafından karşılanmışlardır. Bütün çarşılar kapanmış ve halk kadınlı erkekli yolların güzergahına dizilmiştir. Rüştü Aras otomobilden indikten sonra askeri bandonun çaldığı Türk ve Irak milli marşlarının arasında selam duran bir kıta askeri Arapça olarak: *"Merhaba eyyühelcünüd!"* cümlesiyle selamlamıştır. Biraz daha ilerleyen Türkiye Hariciye Vekili halk saflarına varmış ve burada şerefine kesilen 200'den fazla kurbanın arasından geçerek şimendifer istasyonuna gitmiştir. Burada Türk misafirlerine tahsis edilen Darüzziyafede öğle yemeği yemiştir. İstirahatin ardından iki vekil petrol kuyularını ziyaret etmişler ve saat 21.00'da hususi trenle Bağdat'a hareket etmişlerdir. Türk vekilleri giderken de çok candan bir alaka ile uğurlanmışlardır. Kerkük bugünün şerefine tam anlamıyla bir bayram havası yaşamış, gündüz her taraf Türk bayraklarıyla süslenmiş olduğu gibi gece de şehir elektrikle donatılmıştır. Bu ziyaret Irak basınında da çok dostane yazılarla neşredilmiştir. Bağdat'ta çıkan *"El-alemül Arabi"* isimli gazetede: *"Her sahada zafer ve muvaffakiyet kazanan Büyük Türk Dahisi Atatürk, yalnız Türklerin değil bütün şark aleminin Atasıdır. Refaha kavuşmak için hep O'ndan ilham alacağız, Onun izinden yürüyeceğiz."* sözlerini *"Yaşasın Türk ve Arap dostluğu"* kelimeleriyle noktalamıştır (Cumhuriyet, 3.07.1937).

Cumhuriyet Gazetesi Türk heyetinin Irak'ı ziyaretini uzun zamandan beri birbirine hasret kalan iki kardeşin, birbirine kavuşması sonrasındaki neşeye benzetmiştir. Türk heyeti adına Hariciye Nazırını ile Türkiye Elçisi tarafından verilen davetler anlatılırken süvarelerdeki parlaklıktan, Dicle üzerinde düzenlenen vapur gezintisinin efsanevi bir manzaraya sahip olduğu ifade edilmiştir. Türkiye elçiliğinde Doktor Tefvik Rüştü Aras şerefine verilen ziyafete gösterilen özenden ve Bağdat'ın en güzide sınıfının davetli olduğundan bahsedilmiştir. Birçok Müslüman ve Türk kadınlarının da Türk misafirlerin şerefine bu süvarede hazır bulunduğu, bir cazın ahengine ayak uyduran genç çiftler, şevk ve neşe ile dans ederken diğer taraftan Türk-İrak dostluğu etrafında hararetle görüşmelerin gerçekleştiği belirtilmiştir. Her konuda zenginliğe sahip olan davetlilerin takdirini kazanmıştır. Süvarede Bağdat Elçisi Tahir Lütfi Tokay ile Bayan Şermin Tokay'ın davetlilere göstermiş oldukları misafirperverlik takdir edilmiştir. Burada yaz mevsiminde böyle davetlerde beyaz smokin giyildiği ve davete daha şen bir renk verdiği ifade edilmiştir. Süvarede hazır bulunan Hariciye Vekili Doktor Aras'ın ve İktisat Vekili Celal Bayar'ın, kendi evleri olan bu milli Türk evinde, davetlilere iltifat etmekte ve misafirperverlik göstermekte pek cömert davrandıkları ve Vekillerin burada fevkalade hatıralar bıraktıkları ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 10.07.1937). Türk basınında özellikle iki ülke arasındaki ziyaret haberleri geniş yer tutmuştur. 10 yıllık görevi sürecinde bu haberlerin baş karakteri

olan Tahir Lütfi Tokay'a dair son haber ise emekliliğe ayrılmasıdır. Bu haber Şubat 1939 tarihinden itibaren basında yer almaya başlamış olsa da görev süresi 7 Temmuz 1939 tarihinde son bulmuştur (Vakit, 7.07.1939).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Tahir Lütfi Tokay, 10 yıllık Bağdat Elçiliği döneminde Türkiye-İrak ilişkilerinin gelişiminde önemli rol oynamış bir isimdir. Elçilik yaptığı yıllardaki kayıtlar incelendiğinde Türkiye adına önemli raporlar sunmuş, önemli anlaşmalara imza atmış, Irak'ta gerçekleşen olaylar konusunda Türkiye'yi her daim bilgilendirmiştir. Irak Kralı Faysal ve Kral Gazi dönemlerine tanıklık etmiş bir isim olması nedeniyle Türk basınında da isminden sıklıkla söz ettirmiştir. Irak Kralı Faysal döneminde gerçekleşen iç ve dış ilişkileri yakından takip ederek Türkiye'nin Irak içindeki olaylara hâkim olmasını sağlamıştır. Özellikle Kral Faysal döneminde Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerde bir yakınlaşma görülmüştür. Irak Kralı Faysal'ın Türkiye'ye yaptığı ziyaret hem Türk hem de Irak basınında geniş yer tutmuştur. Kral, Türkiye'deki karşılanmasından memnun bir şekilde ayrılmış, her iki ülke basınına bu memnuniyetine dair beyanatlarda bulunmuştur. İki ülke arasında çeşitli anlaşmalar yapılarak birbirlerine kolaylık sağlanması amaçlanmıştır. Irak Kralı Faysal her ne kadar Türkiye ile yakın ilişki kurmuş olsa da Irak'taki iç siyasetinde halkı tarafından itimat kazanmak amacıyla Türkiye'yi rahatsız eden bazı girişimlerde de bulunmuştur. Bu girişimlerin başında Şerif Hüseyin'in İngilizlerle birleşerek Türklere ihanet ettiği tarih bayramı olarak kutlanmıştır. Kral Faysal, bu bayram kutlamalarında Türkiye ile olan ilişkilerini bozmamak adına önlemler olsa da ondan sonraki süreçte bu konuya dikkat edilmemiştir. Ayrıca Arap milliyetçiliği adı altında Türk hakimiyeti altında geçen süreç, Irak okul müfredatında karanlık çağ olarak öğretilmiştir. Bu girişim Arap milliyetçiliğini kuvvetlendirmek amacıyla yapılsa da Irak basınında Türkiye aleyhtarı yapılan yayınlara yol açmıştır. Kral Faysal'ın ölümünün ardından Kral Gazi döneminde de iki devlet arasındaki ilişkiler sürdürülmüştür. Hariciye Vekili Tefik Rüşü Aras ve İktisat Vekili Celal Bayar'ın olduğu Türk heyetinin Irak'a yaptığı ziyaret iki ülke basınında da geniş yer tutmuştur. Türk heyetinin Irak'ta sevinçle karşılanması ve ağırlanması Türkiye-İrak ilişkilerini geliştiren bir diğer basamağı oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte iki ülke arasında ilişkiler daha sıkı görüşmeleri ortaya çıkararak özellikle Irak-İran arasındaki sorunların çözümünde Türkiye önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin arabuluculuğu sayesinde Irak-İran-Türkiye ve Afganistan arasında Sadabat Paketi imzalanmıştır. Ortaya çıkan tüm bu gelişmelerde Bağdat Elçisi Tahir Lütfi Tokay'ın oynadığı rol göz ardı edilemez.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmacıların makaleye katkı oranı %50, %50'dir.

Çıkar Çatışması

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Akpınar, D. (2017). *Osmanlı'da su projeleri Hindiyeye barajı*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

Armaoğlu, F. (2007). *20.Yüzyıl siyasi tarihi*, Cilt: I-II, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek adam*, Cilt: III, İstanbul: Remzi Yayınevi.

Aydın, A. (1995). *Musul meselesi*. İstanbul: Turan Yayıncılık.

Aydın, M. (2007). *Riskler ve fırsatlar kavşağında Irak'ın geleceği ve Türkiye*. Ankara: Tepav. Bağdat Elçimiz İstanbul'da. (1935, 20 Temmuz). Cumhuriyet, s.2.

- Bağdat Elçimiz Tahir Lütfi Dolmabahçe Sarayında. (1935, 22 Temmuz). Cumhuriyet, s.2.
- Bağdat'ta Cumhuriyet Bayramı. (1931, 15 Kasım). Cumhuriyet, s.5.
- Balkaya, İ. S. (2007). Irak kralı Faysal'ın Türkiye'ye ziyaretinin basındaki yansımaları, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, Türkiye, 2(650), 567-581.
- Bolat, M. (2016). Atatürk'ün gözüyle Hatay, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu 13-14-15 Ekim Elâzığ*, 2016, 744-753.
- Bolat, M. (2014). I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Dış Politikası'nın genel bir değerlendirmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S.1, ss. 16-28.
- Bolat, B. ve Nizamoğlu, A. (2019). Kemalettin Sami Paşa ve Berlin Büyükelçiliğindeki faaliyetleri (1924-1934), *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VIII/II, ss. 117-151.
- Canatan, Y. (1996). *Türkiye-İrak münasebetleri (1926-1958)*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çeçen, A. (2006). *Türkiye'nin b planı*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Elçiliklerimizde geniş makyasta değişiklik yapılıyor. (1939, 7 Temmuz). Vakit, s.1.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası hukuku ve siyasi tarih metinleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Faysal Hz. Ankara'ya vasil oldu. (1931, 7 Temmuz). Vakit, s.1.
- Faysal Hz. Dolmabahçe sarayında misafir edildiler. (1931, 10 Temmuz). Vakit, s.1.
- Faysal Hz. müfakat ettiler. (1931, 15 Temmuz). Milliyet, s.2.
- Gönlübol, M. ve Sar, C. (1990). *Atatürk ve Türkiye'nin dış politikası (1919-1938)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hale, W. (2003). *Türk dış politikası (1774-2000)*. İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Heyetimiz Bağdat'ta. (1937, 23 Haziran). Ulus, s.1.
- Irak Kırallı Faysal Hz. geldi. (1931, 7 Temmuz). Hakimiyet-i Milliye, s.1.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk dış politikası tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasalak, K. (2007). "Irak'ta manda yönetiminin kurulması ve Atatürk dönemi Türkiye-İrak ilişkileri", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, (9), 187-201.
- Kral Faysal Hz. dün İstanbul'u teşrif buyurdular. (1931, 10 Temmuz). Milliyet, s.6.
- Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi [ATASE] (1934, 31 Aralık). Fon: 110-9-1-11 / Kutu:38-Gömlük:0-Sıra:62.
- Mücellioğlu, A. Ç. (1968). *Yeni mülkiye tarihi ve mülkiyeliler (Mülkiye şeref kitabı)*, C. III, İstanbul: Mars Matbaası.
- Özgiray, A. (1999). *Atatürk'ün dış politikası (1919-1938)*, İzmir: Selçuklu Basımevi.

- Riyaseticumhur vagonu dün hududa gitti. (1931, 2 Temmuz). Cumhuriyet, s.1.
- Saatçi, S. (1996). *Tarihi gelişim içinde Irak'ta Türk varlığı*. İstanbul: İstanbul Araştırma Merkezi.
- Soysal, İ. (1965). *Türkiye'nin dış münasebetleriyle ilgili başlıca siyasi antlaşmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin siyasi andlaşmaları I. CİLT (1920-1945)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şimşir, B. N. (1996). *Bizim diplomatlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Şimşir, B. N. (2004). *Türk-İrak ilişkilerinde Türkmenler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tahir Lütfi Bey Bağdat Sefirliğimize tayin edildi. (1929, 26 Eylül). Cumhuriyet, s.1.
- Tokay, T. L. (1988). "Tahir Lütfi Tokay: Hal Tercemem". *Argos Yeryüzü Kültürü Dergisi*, 4, 132-136.
- Türk Vekilleri Gergük'te nasıl karşılandılar. (1937, 3 Temmuz). Cumhuriyet, s.6.
- Türkiye-İrak dostluğu gittikçe artacak. (1935, 3 Ocak). Cumhuriyet, s.3.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1926, 10 Mart). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:129-Gömlek:927-Sıra:3. Tiran Büyükelçimiz Tahir Lütfi'nin Arnavutluk Cumhurbaşkanı'na güven mektubunu sunması esnasında Gazi Paşa'nın özel bir mektubunu takdim ettiği.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1924, 10 Kasım). Fon: 30-11-1-0 / Kutu:8-Gömlek:30-Sıra:1. Kalas ve Milano şebenderliklerine, Belgrad, Roma, Tahran ve Kabil elçiliklerine, Moskova Büyükelçiliğine ve Umur-u Siyasiye Müdürlüğüne yapılan tayinler.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1925, 24 Mayıs). Fon: 30-11-1-0 / Kutu:13-Gömlek:21-Sıra:16. Belgrad Başkonsolosluğuna Tahir Lütfi'nin, Kaçınarlığa da Başkonsolosvekili unvanıyla Osman Rasih'in tayini.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1929, 23 Ekim). Fon: 30-18-1-2 / Kutu:6-Gömlek:52-Sıra:10. Irak Elçiliği'ne Lütfü Bey'in tayini.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1930, 15 Mart). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:166-Gömlek:153-Sıra:6. Bağdat'da yayınlanan El Irak gazetesinin Genç Türkiye'de İktisadi Uyanış başlıklı yazısının sureti.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1930, 17 Şubat). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:258-Gömlek:738-Sıra:18. Yeni Bağdat Elçimiz Tahir Lütfi'nin Kral ile görüşmesi ve Kral'ın İbnussuud hakkında düşünceleri.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1930, 27 Şubat). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:258-Gömlek:739-Sıra:19. Hicaz Dışişleri Bakanı Fuat Hamza'nın Bağdat'ı ziyareti sırasında Elçimizle yaptığı görüşme ve Türkiye ile ilgili düşünceleri.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1931, 5 Temmuz). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:258-Gömlek:740-Sıra:7. Irak Kralı Faysal'ın Ankara ziyaretiyle ilgili Elrak, Elalemülarabi ve Sadel Aht gazetelerinde çıkan makaleler.

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1932, 9 Nisan). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:259-Gömlek:741-Sıra:4. Türkiye-İrak arasında yapılan anlaşmaların Irak meclisince kabulü üzerine Başbakan Sait Nuri Paşa'nın konuşması.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1933, 15 Ocak). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:259-Gömlek:741-Sıra:27. İran-İrak arasındaki süreli sınır güvenliği anlaşması görüşmeleri.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1933, 8 Kasım). Fon: 30-18-1-2 / Kutu:40-Gömlek:79-Sıra:15. Irak Kralı Faysal'ın yerine geçen Kral Gaziüllevvel'e takdim etmek üzere Bağdat Elçisi Tahir Lütfi'ye itimatname verilmesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1934, 10 Mart). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:259-Gömlek:742-Sıra:14. Irak'ta Türk kültürüne karşı gösterilen rağbet.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1934, 20 Ekim). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:259-Gömlek:742-Sıra:21. Cumhuriyet Bayramı törenine Irak'ın dört adet uçak göndereceği.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1935, 20 Haziran). Fon: 30-18-1-2 / Kutu:56-Gömlek:53-Sıra:3. Bağdat Elçisi Tahir Lütfi'nin yaş haddinden istisnaen bir yıl daha çalıştırılması.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1936, 4 Ağustos). Fon: 30-18-1-2 / Kutu:67-Gömlek:66-Sıra:16. Emekliliği gelen Bağdat Elçisi Tahir Lütfi'nin bir yıl daha çalıştırılması.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1937, 16 Haziran). Fon: 30-18-1-2 / Kutu:76-Gömlek:54-Sıra:4. Bağdat Elçisi Tahir Lütfi'nin yaş haddinden istisnaen 1 yıl daha çalıştırılması.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1937, 29 Ocak). Fon: 30-10-0-0 / Kutu:259-Gömlek:745-Sıra:20. İskenderun-Antakya meselesiyle ilgili Irak basınının tutumuna dair Bağdat Elçiliğimizin yazısı.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [B.C.A] (1938, 28 Mayıs). Fon: 30-18-1-2 / Kutu:83-Gömlek:48-Sıra:13. Bağdat Elçisi Tahir Lütfi Tokay'ın yaş kaydından istisnaen bir yıl daha çalıştırılması.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [B.O.A] (1287, 29 Zilhicce). DH.SAİDd. / Dosya:132-Gömlek:75. Tahir Lütfi Efendi, 1287 Ruscuk doğumlu, tüccardan Zıştovilizade Mehmed Ağa'nın oğlu.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [B.O.A] (1313, 8 Şaban). MF.MKT / Dosya:303-Gömlek:6. Erzurum Mekteb-i İdadisi sınıf-ı aliye Fransızca muallimliğinin Muavin Tahir Lütfi Efendi'ye tayini.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [B.O.A] (1327, 27 Şevval). MF.MKT / Dosya:258-Gömlek:56. Erzurum Mülki İdadisi müdür muavin-i evvelliğine muhasebe kalemi halifesi Tahir Lütfü Bey'in tayin edildiği.

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [B.O.A] (1914, 4 Nisan). HR.SFR.04. / Dosya:631-Gömlek:9. Yaşlılık sebebiyle görevine son verilen Sefaret Tercümanı Balçof Efendi'nin yerine Tahir Lütfi Efendi'nin getirildiği ve mağdur olmaması için kendisine bir miktar para tahsis olunduğu.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [B.O.A] (1924, 29 Kanunusani). HR.İM. / Dosya:48-Gömlek:219. Sofya Sefareti sabık Tercümanı Tahir Lütfü Bey'in Hariciye Vekaleti Umur-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi Birinci Şubesi'ne memur olarak tayini.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1935, 16 Haziran). Fon: 506 / Kutu:42791-Gömlek:193110-Sıra:246. Türkiye Bağdat Elçiliği'nin Irak-İran hudut ihtilafı hakkında raporundan.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1929, 14 Kasım). Fon: 533 / Kutu:10651-Gömlek:66347-Sıra:15. Irak Elçiliği'ne tayin olan Tahir Lütfi Bey'e ait güven mektubu.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1930, 12 Ocak). Fon: 533 / Kutu:8313-Gömlek:57046-Sıra:1. İran-İrak arasında ikamet anlaşması.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1930, 15 Aralık). Fon: 533 / Kutu:10581-Gömlek:65735-Sıra:34. Irak Kralı Faysal Hazretlerinin Türkiye'ye gelme isteği.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1930, 17 Şubat). Fon: 533 / Kutu:8317-Gömlek:56583-Sıra:1. Yeni T.C. Bağdat Büyükelçisi şerefine Irak Kralı tarafından verilen akşam yemeği ve Kralın Türk Hükümeti ve Gazi Mustafa Kemal ile ilgili güzel sözleri.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1930, 20 Temmuz). Fon: 533 / Kutu:10872-Gömlek:67212-Sıra:1. Irak-Türkiye hududunda faaliyet gösteren çeteler Irak Elçiliği yazısı.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1930, 29 Ocak). Fon: 533 / Kutu:8352-Gömlek:56100-Sıra:1. Irak Milletler Cemiyetine kabul edilmesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1930, 3 Ocak). Fon: 533 / Kutu:10651-Gömlek:66347-Sıra:7. Elbilat gazetesinde çıkan Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Tahir Lütfi'nin Irak Kralına güven mektubu sunmasına dair haber.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1930, 4 Şubat). Fon: 533 / Kutu:8181-Gömlek:56573-Sıra:58. Büyükelçimiz Tahir Lütfü ile Irak Kralı ile görüşmesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1931, 26 Mayıs). Fon: 533 / Kutu:10581-Gömlek:65735-Sıra:30. Irak Kralı Faysal Hazretlerinin Mustafa Kemal Atatürk hakkında övgüleri ve Türkiye'ye gelme talebi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1931, 4 Kasım). Fon: 533 / Kutu:8427-Gömlek:58693-Sıra:1. Cumhuriyet Bayramımız gerekçesiyle El-İrak gazetesinde yayınlanan makale.

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1932, 1 Haziran). Fon: 533 / Kutu:8313-Gömlek:57052-Sıra:5. Irak Kralı Faysal'ın İran izlenimleri hakkında Bağdat Elçimiz ile görüşmesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1932, 12 Şubat). Fon: 541 / Kutu:44145-Gömlek:209532-Sıra:13. Bağdat Büyükelçimiz ile Irak Kralı arasında yapılan Türkiye-İrak dostluğunun ele alındığı görüşme.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1932, 14 Şubat). Fon: 533 / Kutu:8427-Gömlek:58692-Sıra:1. El Irak gazetesinde "Türkiye Dışişleri Bakanı İran Payitahtını ziyaret ediyor" başlığı altında yayımlanan bir makale.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1933, 24 Kasım). Fon: 533 / Kutu:8181-Gömlek:56573-Sıra:33. Kral Faysal'ın vefatından sonra Irak'ta hasıl olan durum ile ilgili rapor.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1933, 8 Eylül). Fon: 533 / Kutu:8303-Gömlek:55783-Sıra:2. Irak Kralı Faysal'ın İsviçre'de vefat etmesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1934, 10 Ekim). Fon: 533 / Kutu:10582-Gömlek:65715-Sıra:11. Cumhuriyet Bayramı törenlerine Irak Hükümeti'nin de temsilci göndererek katılmayı arzu ettiğini bildirmesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1934, 25 Şubat). Fon: 533 / Kutu:8434-Gömlek:58172-Sıra:3. Irak'taki Türkçe ve Türk Kültürü.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1935, 2 Temmuz). Fon: 533 / Kutu:8326-Gömlek:56691-Sıra:1. Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin gelişmesinin Irak ve İngiltere tarafından hoş karşılanmaması.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1935, 3 Nisan). Fon: 533 / Kutu:8221-Gömlek:56551-Sıra:75. Bağdat Elçisi'nin Nuri Sait Paşa ile İran-İrak anlaşmazlığı hakkında görüşmeleri.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1936, 19 Eylül). Fon: 533 / Kutu:8317-Gömlek:56580-Sıra:5. Türkiye ile İngiltere ilişkilerinin Irak'ta yarattığı etki.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1938, 20 Temmuz). Fon: 533 / Kutu:8317-Gömlek:56579-Sıra:15. Irak Dışişleri Bakanı ile Bağdat Büyükelçimizin Hatay meselesi hakkındaki görüşmenin raporu.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1939, 25 Nisan). Fon: 533 / Kutu:8296-Gömlek:56051-Sıra:1. Irak Kral'ı Gazi'nin vefatı ve Irak'ın durumu.
- Vekilimiz şerefine Bağdat'ta verilen parlak müsamereler. (1937, 10 Temmuz). Cumhuriyet, s.3.

Extended Abstract

Introduction

The 1926 Ankara Treaty and the resolution of the Mosul Question and the Turkey-Iraq border problem brought about a rapprochement in Turkey-Iraq relations. Especially the European-centered struggle for dominance over the Middle East has been the main factor in determining the policies to be carried out in this region. Turkey-Iraq relations started to develop with Mustafa Kemal Atatürk's letter to King Faisal of Iraq on November 21, 1927. As a result of the rapprochement between the two states, the Iraqi Embassy was opened in Ankara on January 16, 1928 and the Turkish Embassy in Baghdad on December 21, 1929. On June 30, 1930, Iraq was granted autonomy with the agreement signed between Britain and Iraq. In 1932, Iraq joined the League of Nations and the British mandate came to an end. Sabih Beg Nashat, a former Ottoman officer, was appointed to the embassy in Ankara. The diplomatic relations between the two countries continued to develop and on May 25, 1931, Iraqi King Faisal requested to visit Turkey through Turkish Ambassador to Baghdad Tahir Lutfi Tokay. Turkey responded to this request and King Faisal was hosted in Ankara on July 6-7, 1931 as "Brotherly Head of State". Atatürk considered this visit as one of the steps taken to improve Turkey's relations with all its neighbors and stated that Turkey and Iraq shared the same understanding on regional, political and economic issues. The relations that started to develop were reinforced with King Faisal's visit to Turkey on July 4-9, 1931. As a result of the decision to conclude agreements between the two countries during this visit, the agreements of "Residence Agreement" and "Treaty of Extradition" were signed on January 9, 1932 and "Trade Agreement" was signed on January 10, 1932. The agreements were ratified on June 4, 1932 and entered into force on July 6, 1933.

Purpose and Method

This study, which is based on the interaction and relationship between Turkey and Iraq, has been prepared in accordance with the principles of qualitative research covering a significant diversity and the understanding of comparative history. In qualitative research, the logic of the research should be presented in a clear and holistic view. The study, which was prepared by adopting the survey model in order to reveal its historical dimension as well as being based on the qualitative research method, was mainly shaped on Turkey-Iraq Relations during the Atatürk Period. A conclusion has been drawn by synthesizing the findings obtained as a result of an in-depth examination of the subject, and a systematic interpretation has been included within the framework of primary and secondary sources within the scope of the phenomenon of time and space in the research. Since the subject has an inclusive period, "document analysis", which includes the analysis of written documents containing information about the events planned to be researched, was adopted. In addition, the research is organized under complementary headings that enable the understanding of the problems. The documents used in a significant part of the study consist of important archival documents that cover the political, national, social and cultural life of the period. In addition, in the news covered in the press section, press reports based on various Turkish and Iraqi sources were included.

Discussion, Conclusion and Recommendations

On October 23, 1929, Tahir Lutfi Bey, who was appointed as the middle ambassador to Baghdad with the decision approved on October 23, 1929, met with the Iraqi Foreign Minister on Turkey-Iraq relations. In the following period, he informed the Republic of Turkey about the developments in Iraq through various reports. First of all, he provided information on the relations between Iran and Iraq, and also presented reports on Iraq's relations with other countries. In his report on Iraq's accession to the League of Nations, he stated that all states, fearing that the amount of votes subject to France, Italy and England would increase, opposed the admission of Iraq to the League of Nations. The main reason for this opposition was the fear that Iraq would always vote in favor of Britain. Due to his close relations with the kings of Iraq, the Iraqi King hosted a soiree at the palace in honor of Tahir Lutfi Bey. King Faisal, who met Tahir Lutfi Bey at this entertainment, stated that the two countries were a family and that the friendly policy of the President Gazi Mustafa Kemal and his

government towards Iraq had created a sincere friendship in the hearts of Iraqis. He also reported that Iraqi Defense Minister Jafar Pasha, after his visit to Ankara, stated that the progress he saw there was quite astonishing and admirable and that he expressed his gratitude for the attention he received. Iraq even thanked Turkey for the suppression of the Barzan rebellion in 1932 by Turkey through Tahir Lutfi Bey. He stated that King Ghazi was trying to take the administration in Iraq completely into his own hands and that there was a possibility that he might even approach the British to realize this ambition due to his inexperience. In addition to political events, Tahir Lütü Bey also submitted various reports to Turkey on cultural issues. In one of these reports he prepared in 1934, he stated that after the adoption of the Latin alphabet in Turkey, there was an intense interest in Turkish and Turkish culture in Iraq, and due to this interest, it was necessary to send books on Turkish culture and Turkish to Iraq to introduce Turkish culture and language. Despite all the troubles that emerged during the reign of King Ghazi, Turkish foreign policy was based on maintaining relations between the two countries on the basis of friendship. According to the document dated April 25, 1939 sent by Tahir Lütü Bey, the King died due to a cerebral hemorrhage he suffered in an accident in his automobile. The people thought that this incident was an assassination and took to the streets. Due to the insufficient number of security forces, the British consul was brutally murdered. According to the people, King Ghazi was considered as the most capable agent of Arab unity and the emperor of emperors and was assassinated when he was about to lead Arab unity to success. While Turkish-Iraqi relations were going through an intense period politically and diplomatically, the death of King Ghazi put the relations between the two countries in a difficult situation. Although he was 65 years old in 1935, due to the importance of his position and his experience and knowledge, he continued to serve as the Baghdad Ambassador in 1935, 1936, 1937 and finally in 1938 by extending his term of office. After serving in Iraq for nearly ten years, he retired in 1939 and settled in Ankara, where he died in 1942. In conclusion, Tahir Lutfi Tokay played an important role in the development of Turkey-Iraq relations during his 10-year term as the Baghdad Ambassador. When the records of his years as ambassador are analyzed, it is seen that he submitted important reports on behalf of Turkey, signed important agreements, and always kept Turkey informed about the events taking place in Iraq. Since he was a witness to the Iraqi King Faisal and King Ghazi periods, his name was frequently mentioned in the Turkish press. With the idea of studying such an effective name and turning it into a work that will contribute to the literature, such a study has emerged.